

FinELib kertoo ja kuuntelee – lisensointiseminaari 27.11.2007 **Asko Hursti, Pori**

Olen kuulunut FinELib kriittisiin. Kritiikkini kärki on tosin vuosien mittaan taittunut, koska sekä FinELibin aineistotarjonta yleisten kirjastoja kiinnostavalla aineistolla on lisääntynyt että yleinen tietoisuus verkkoaineistoista on lisääntynyt. Sen jälkeen kun mukaan on tullut yleisten kirjastojen käyttäjäryhmä, ja on saatu myös yleisten kirjastojen haluamia aineistoja mukaan, tilanne on muuttunut.

Alkuvaiheessa, kun yleiset kirjasto otettiin mukaan FinELib-aineistoihin, kaikki aineistot oli suunnattu tieteellisille kirjastoille tai oppilaitoskirjastoille. Yleiset kirjastot otettiin mukaan asiaa mitenkään meidän tarpeisiimme suuntaamatta. Uskon, että tällä toimintatapa vaikuttaa edelleen. Yleiset kirjastot eivät vielä kukaan tarjonnasta johtuen koe FinELib-aineistoja omakseen – ajatellaan, että ne on pääosin tarkoitettu muille kirjastosektoreille.

Muistan hyvin kun FinELibin käyttö laajennettiin yleisiin kirjastoihin sellaisenaan keskeisenä perusteluna oli se, että kirjastojen väliset raja-aidat ovat murtuneet. Tämä on hyvinkin totta. Meillä on siitä ihan tutkittua tietoa.

Alkuvuonna 2007 julkaisimme tutkimuksen, jossa tutkittiin kyselytutkimuksella sitä paljonko yhteisiä asiakkaita eri kirjastosektoreilla on ja miten kirjastojen käyttötavat poikkeavat toisistaan. Vastaajia oli n. 1000, joista 420 päätoimista opiskelijaa. Opiskelijoista 1/3 oli yliopisto-opiskelijoita, 1/3 amk-opiskelijoita ja 1/3 muita. (www.pori.fi/kirjasto, josta linkki Kirjaston luetteloita ja tiedotteita)

Tärkein käytetty kirjasto opiskelijoilla oli yleinen kirjasto (50 %).

Mielenkiintoinen kysymys oli sitten se, että mikä oli tärkein kirjasto päätoimisen opiskelun kannalta? 46 % päätoimisista opiskelijoista se oli yleinen kirjasto. Ero amk-opiskelijoiden ja yliopisto-opiskelijoiden välillä oli merkittävä: amk-opiskelijoista 56 % yleinen kirjasto oli tärkein myös opiskelun kannalta, mutta ”vain” 36 % yliopisto-opiskelijoista

Johtuuko ero verkkoaineistoista? Ehkäpä. Tätä emme tutkimuksessamme kysyneet. Yliopisto-opiskelijoille verkkoaineistoja on runsaasti tarjolla kun taas amk-opiskelijoiden tarpeisiin niitä on huonosti tarjolla, kuten esim. Arja Tuuliniemi on todennut (Hiidenkivi 4/2007). Uskoisin, että erot voivat olla toisissa kaupungeissa paljon tästäkin poikkeavat. Porissa esim. humanistinen yliopisto-opiskelijoiden osuus on suuri ja juuri humanistisilta aloilla verkko-aineistoa on vähemmän tarjolla. Tai ainakin humanististen alojen tutkijat käyttävät verkkoaineistoja vähemmän, kuten FinELibin käyttäjä tutkimuskin osoittaa.

Muut kirjastonkäyttäjät kuin päätoimiset opiskelijat käyttävät lähes yksinomaan yleisiä kirjastoja. Miksi? Koska he eivät tunne näiden muiden kirjastojen palveluja tai he eivät tiedä ovatko he oikeutettuja käyttämään näiden palveluja. Mielenkiintoista oli se, että asiakkaat eivät kokeneet kovinkaan tärkeäksi käyttämättömyyden syyksi sitä, että internet olisi korvannut kirjasto tiedonhaussa. Kirjaston tarjoamat verkkoaineistot eivät myöskään vielä tavalliselle kirjastonkäyttäjälle ole vielä mikään iso juttu.

Jotta voisin tuoda tähän tilaisuuteen myös ”kentän äänen”, tein viime viikolla pikaisen Webropol-kyselyn alueemme kirjastoille.

Vastauksissa ei ilmennyt mitään sellaista, jota emme jo aikaisemmin olisi tienneet. Korostan, että vika ei varmasti ole vastauksissa, vaan kysymystenasettelussa.

Kysymys: Onko kirjastosi hankkinut FinELibin kautta aineistoja, joita se ei olisi muuten hankkinut?
Vastaus: Ei. Ei ole kysyntää.

Kysymys: Miten arvioitte FinELib-aineistoja yleisten kirjastojen kannalta?
Vastaus: Tavalliselle kirjastonkäyttäjälle ei tarpeen.

Kysymys: Miten arvioitte FinELibin tiedotusta (esim. uudet aineistot, hinnoittelu)
Vastaus: Sekavaa ja monimutkaista. Hinnoittelu sekavuudessaan oma lukunsa.

Kysymys: Miten arvioitte maakuntakirjaston roolia välikätenä FinELibin ja kirjastojen välissä?
Vastaus: Ehdottoman hyvä asia. Hyvä suodatin. Viestejä tulisi entisestään selventää.

Kysymys: FinELib-aineiston hinnoittelu?
Vastaus: Korkeat hinnat este käyttöönotolle.

Kysymys: Onko FinELib laskenut hintoja?
Vastaus: Ei. Vrt. esim. Aleksis tai PressDisplay

Voidaan kai todeta, että kirjastoammattilaisien näkemykset vastaavat hyvin asiakkaiden näkemyksiä. Asiakkaat eivät koe kirjaston tarjoamia verkkopalveluja tärkeiksi niin kuin niitä eivät koe tärkeiksi kirjastolaiseltaan.

Maakuntakirjaston rooli

Maakuntakirjasto voisi neuvotella alueellisen käyttäjälisenssin suoraan ilman FinELibiä. Näinhän me takavuosina toimimmekin. Mutta kun FinELibin tarjonta myös suomenkielisen aineiston suhteen on laajentunut, ei ole mitään tarvetta kilpailla FinELibin kanssa. Säästäähän tämä melkoisesti työtä nimenomaan maakuntakirjastossa. Pienten kirjastojen kannalta tilanne ei ehkä ole yhtä hyvä:

- FinELib-tiedotus ei ole räätälöity, Ts. me ehkä siellä maakuntakirjastossa osaamme puhua heidän kanssaan heidän omalla kielellään. Meiltä on myös helpompi kysyä.
- FinELibin hinnoittelu koetaan sekavaksi. Sekavuutta ja jatkuvaa hämminkiä aiheuttaa käytetty terminologia ja toimintatapa: esim. vakavat ilmoittautumiset, sitovat ilmoittautumiset
- FinELibin viestintä vaatisi maakuntakirjastolta jatkuvaa selventämistä ja aineiston markkinointia

Alueellisille lisensseille on edelleen tarve esim. alueen sanomalehtien osalta. Vai ottaako FinELib neuvoteltavakseen myös näitä aineistoja, jotka eivät välttämättä ole koko maan käyttöön, mutta alueellisesti keskeisiä ja tärkeitä?

Tulisiko maakuntakirjaston maksaa lisensoitava aineisto alueensa kirjastoille? Siihen ei ole mahdollisuuksia. Eikä sitä ainakaan suuremmassa mitassa voida käyttää. Maakuntakirjastolle kohdennettu avustus ei ole niin korkea, että siitä voitaisiin koko alueelle merkittävässä määrin hankkia verkkoaineistojen lisenssejä. Me olemme jonkin verran kompensoineet maksu-osuuksia siten, että maakuntakirjaston on maksanut suhteellisesti suuremman osuuden. Jostakin koko maakunnan käyttöön tarkoitetuista aineistoista olemme maksaneet koko lisenssin hinnan, mutta käyttömaksun perimme alueen kirjastoilta.

Mihin suuntaa lisensoinnin tulisi kehittyä?

Tarjolla tulisi olla laadukasta tietoaaineistoa, joka sisältää yhteiskuntaan, suomen kieleen, kirjallisuuteen, kulttuuriin ja historiaan liittyvää aineistoa sekä sanakirjoja ja lehtiä. Ylipäättään suomenkielisiä faktatietokantoja. Nyt taitaa vain olla niin että tarjontaa ei riittävästi ole. Kun tulee tarjontaa, tulee varmasti myös kysyntää. Kirjastoalan ammattilaisten asenteissa on varmasti myös parantamisen varaa. Meidän tulee oppia markkinoimaan.

Haaste niin FinELibille kuin maakuntakirjastoille ja muille yleisille kirjastoille on sama: miten kirjasto lunastaa paikkansa keskeisenä tieto-organisaationa myös tavallisen ihmisten mielissä? Miten haastamme internetin hakukoneet?

Kun olen perustellut kirjastopalvelujen merkitystä luottamushenkilöille ja johtaville viranhaltijoille, olen mielestäni menestyksellä käyttänyt perusteluna yleisten kirjastojen tarjoamia verkkoaineistoja ja verkkoaineistojen käytön opastamista. Siis tiedonhankintataitojen saamista jokaisen kansalaistaidoksi.

Arja Tuuliniemi kirjoitti toiseksi viimeisessä Hiidenkivi-lehdessä (4/2007) näin:

”Riippumattomat ja luotettavat tiedonlähteet ovat myös aktiivisen kansalaisuuden kannalta tärkeitä. Ne tukevat opetusta ja elinikäistä oppimista. Tasa-arvoinen tiedonsaanti edistää myös alueellista tasa-arvoa ja ehkäisee syrjäytymistä. Siksi keskeisten elektronisten tietolähteiden tulee olla mahdollisimman helposti kaikkien kansalaisten saatavilla.”

Tämä on hienosti sanottu. Juuri näin asia on. Ja tätähän myös kirjastolain 2. pykälässä tarkoitetaan.

Asiakkaiden tulisi olla myös verkkotiedon suhteen tasa-arvoisia. Nythän asia ei näin ole. Yleisten kirjastojen asiakkailta verkkoaineisto on pääosin vain kirjastoissa käytössä.

Isoissa kaupungeissa ja paikkakunnilla, joissa on esim. ammattikorkeakoulun tai yliopiston toimipisteitä, tasa-arvo toteutuu muita paremmin. Onhan verkkoaineistoa ainakin tarjolla ja mahdollisuus käyttää. Keskeiset ja laadukkaat tiedonlähteet ja verkkoaineistot tulee tuoda kaikkien ulottuville ilman, että eri kirjastosektoreiden raja-aidat haittaavat palvelujen tarjontaa.

Pohjanportin avaus saattaa verkkoaineisto myös yleisten kirjastojen asiakkaille myös kotikoneilta on hurraa-huudon arvoinen asia ja askel oikeaan suuntaan.